

Олий маълумотга эга бўлган шахсларни юридик мутахассисликка қайта тайёрлаш курси (2021 йил январь-июнь ойлари) ўзбек гуруҳи тингловчилари учун Жиноят ҳуқуқи модулидан оралиқ назорат казуслари

2-КАЗУС

Комила ўзининг ичкиликбоз эрини йўқотиш учун уни заҳарламоқчи бўлади. Шу мақсадда у ичига ўлдирадиган дозада заҳар солиб, иккита котлет тайёрлади. Кечки овқат пайтида Комила заҳарланган котлетларни эрининг олдига қўйди. Аммо эри дўстиникида овқатланганини айтиб, котлетларни емади.

Терговчи Комиланинг ҳаракатини ЖКнинг 25, 97-моддаси 1-қисми билан квалификация қилди. Ҳимоячи эса Комила 26-моддага асосан жиноий жавобгарликка тортилмаслиги керак, чунки у эрини котлетларни ейишга мажбурламаган, дейди.

Бўлиб ўтган воқеани ўрганинг, қилмишни юридик таҳлил этинг (объект, объектив томон, субъект ва субъектив томонларини аниқланг).

Жиноят кодекси ҳамда тегишли Олий суд Пленуми қарорига асосланиб, терговчи, адвокат ҳамда суд томонидан қилмишга берилган ҳуқуқий баҳоларнинг ҳар бирини муҳокама қилинг ва унга нисбатан ўз фикрингизни баён этинг.

ЖАВОБ:

Хозирги мураккаб ва тахликали замонда жиноятчиликка қарши курашиш ҳар бир давлатнинг олдида турган муҳим вазифалардан бири ҳисобланади. Мамлакат ҳудудида жиноятчилик кўрсаткичлари қанчалик юқори ёки пастлигига қараб, ўша давлатдаги бундай салбий ҳодисаларга қарши курашиш ҳолати, давлат фуқароларининг ҳуқуқий онг даражаси ўлчанади. Жиноятчилик бу – маълум бир давлатда ёки минтақада муайян бир вақт мобайнида содир этилган барча жиноятларнинг йиғиндисидир. Жиноятчилик тарихан ўзгарувчан, ижтимоий ва жиноят ҳуқуқий ҳодисадир. Дунё тарихидаги дастлабки давлатларнинг ҳам жиноят қонунларида (Хаммурапи ва Ману қонунлари) жиноят ҳуқуқий тақиқлар ва уларни бузганлик учун маълум жавобгарлик белгиланган эди. Турли ижтимоий-иқтисодий тизимларда жиноятчилик ҳолати бир хил бўлмайди, шу сабабли ҳам, жиноят тарихан ўзгарувчан ҳодисадир. Унинг даражаси ва тузилиши ҳам маълум бир тузум ривожининг турли босқичларида жиноятларнинг сабаблари ва вужудга келтирувчи шарт-шароитларга боғлиқ ҳолда, шунингдек, давлат томонидан жиноят деб топилган қилмишлар доирасидан келиб чиқиб ўзгариб туради. Жиноятнинг умумий таърифига келадиган бўлсак, жиноят – шахснинг мавжуд жиноят қонуни билан тақиқланган маълум бир шаклдаги хатти-ҳаракати ҳисобланади.

Биз таҳлил этишимиз керак бўлган вазият Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг “Шахсга қарши жиноятлар” бўлимида берилган бўлиб, мазкур жиноятнинг хавфлилиқ даражаси юқори бўлганлиги сабабли Жиноят кодексининг биринчи бўлимидан ўрин олган. Шахсга қарши жиноятлар таҳлил қилинганида бу қилмишни содир этган айбдорнинг ҳаракатлари айнан шахсга зарар етказишга қаратилганлигига эътибор қаратилади. Асосий қонунимиз, Ўзбекистон Республикасининг Конституциясининг 24-моддасида ҳам “Яшаш ҳуқуқи ҳар бир инсоннинг узвий ҳуқуқидир. Инсон ҳаётига суиқасд қилиш энг оғир жиноятдир”, деб белгилаб қўйилган. *Ҳаётга қарши жиноятлар деганда, қасд ёки эҳтиётсизлик орқасида содир этилган*

ижтимоий хавфли қилмиш натижасида бошқа шахснинг ҳаётига таҳдид (суиқасд) қилиш ёки тўғридан-тўғри унинг ўлимига сабаб бўлиш ёхуд ўзини ўзи ўлдириш даражасига етказиш тушунилади.¹

Юқоридаги берилган муоммоли казусни юридик жиҳатдан таҳлил этишда менинг жиноят ҳуқуқи назариясига мувофиқ, жиноят таркибини, унинг элементларини аниқлаб олишим муҳим ҳисобланади.

Жиноят таркиби деб, – жиноят ҳуқуқида содир этилган аниқ бир ижтимоий хавфли қилмишни жиноят деб баҳолаш учун зарур бўлган объектив ва субъектив белгиларнинг минимал йиғиндисига айтилади. Жиноят таркиби жиноятнинг объекти, объектив томони, субъекти ва субъектив томони ни ифодаловчи элементлардан иборат.²

Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси Махсус қисмининг илк 97-моддаси “Қасдан одам ўлдириш” деб номланиб, икки қисмдан иборат. Биринчи қисмга содир этилган қилмишда 97-модда иккинчи қисмида кўрсатиб ўтилган квалификация белгилари, шунингдек, 98–101-моддаларда назарда тутилган жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар мавжуд бўлмаган ҳолатлар, масалан, қотиллик безорилик туйғулари билан эмас, балки ўзаро жанжал ёки уришиш натижасида, рашк туфайли, ўч олиш, ҳасад, адоват, нафрат оқибатида содир этилган қасддан одам ўлдириш жинояти киради. 97-модданинг иккинчи қисмида жавобгарликни оғирлаштирувчи ўн еттита ҳолат келтирилган бўлиб, ушбу ҳолатлар жиноят таркиби элементларига кўра таснифланган.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарҳнинг муаллифи М.Рустамбоев одам ўлдириш тушунчасига қуйидагича таъриф берган: “Одам ўлдириш – моддий таркибли жиноятдир. У инсон организмида қайта тикланмайдиган ўзгаришлар, яъни биологик ўлим бошланган пайтдан эътиборан тугалланган ҳисобланади. Қасддан одам ўлдириш жинояти объектив томонининг зарурий белгиси айбдорнинг содир этган қилмиши

---

¹ Мусаев М.А. Ҳаётга қарши жиноятлар: назария ва амалий муаммолари. –Т., 2011. – 48 б

² Кабулов Р., Отажонов А.А. Жиноят ҳуқуқи. Умумий қисм: Дарслик. Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2012.

(ҳаракати ёки ҳаракатсизлиги) билан жабрланувчининг келиб чиққан ўлими ўртасида сабабий боғланиш мавжудлиги ҳисобланади”.

Мазкур жиноятнинг **объекти**- бошқа кишининг ҳаёти ҳисобланади. *Буни шундай тушуниш мумкинки, танасининг бирор қисми тўлғоқ жараёнида она қорнидан ташқарида пайдо бўлган вақтидан то биологик ўлимининг келиб чиқишигача бўлган жараёндир.*³

Жиноятнинг **объектив таърифи** - жиноий тажовузнинг ички пайдо бўладиган ташқи томонидир. Авваламбор восита аниқ қуролларни қўллаш орқали маълум усул билан маълум вақтда содир этиладиган жамият учун хавфли ва ҳуқуққа қарши ҳаракатдир. Объектив томонга жамият учун хавфли тажовузни ҳам киритади. Одам ўлдириш объектив томондан қонунга ҳилоф равишда бошқа шахсни ҳаётидан маҳрум қилишда ифодаланади. Бундай қилмиш қонунга ҳилоф бўлмаслиги ҳам мумкин ва бу жиноят деб ҳисобланмайди. Масалан: зарурий муҳофаа ҳолатида, ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш вақтида бошқа шахсни ҳаётидан маҳрум қилиш.

Қасддан одам ўлдириш жиноятининг **субъектив томони**, айбнинг қасд шакли билан тавсифланади. Ушбу жиноят ҳам тўғри, ҳам эгри қасд билан содир этилиши мумкин. Қасддан одам ўлдириш жиноятини содир этаётганда айбдор жабрланувчини ҳаётдан маҳрум этиш қасди билан ҳаракат қилади, яъни қилмишнинг ижтимоий хавфли оқибатларига кўзи етади, ўлим юз беришини истайди ёки бунга онгли равишда йўл қўйиб беради.

Қасддан одам ўлдириш жиноятининг **субъекти**, ЖК 97-моддасининг 1-қисмида **14** (ўн тўрт) ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахс, шу модданинг 2-қисми бўйича эса, **13** (ўн уч) ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахс ҳисобланади. Таъкидланган субъект ёши Ўзбекистон Республикаси жиноят қонунчилигидаги энг кичик субъект ёшидир. Бу эса ўзида қасддан одам

---

³ Рустамбоев М.Ҳ. Ўзбекистон Республикаси жиноят ҳуқуқи курси. III том. Шахсга қарши жиноятлар. Тинчлик ва хавфсизликка қарши жиноятлар. Олий таълим муассасалари учун дарслик. – Т.: “ИЛМ ЗИЁ”, 2011. – 27-бет

ўлдириш жиноятининг ижтимоий хавфлилик даражаси қанчалик юқори эканлигини кўрсатиб беради.

Юқорида келтириб ўтилган казусда ҳам, Комила Жиноят кодексининг 97-моддасида 1-қисмида назарда тутилган жиноятни содир этиш учун тайёргарлик кўрган. Шу мақсадда у ичига ўлдирадиган дозада захар солиб, иккита котлет тайёрлайди. Кечки овқат пайтида Комила захарланган котлетларни эрининг олдига кўяди. Аммо, эри дўстиникида овқатланганини айтиб, котлетларни емайди.

Мен бу ҳолатни қасддан одам ўлдиришга суиқасд қилиш сифатида баҳолайман. Чунки, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Қасддан одам ўлдиришга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги Қарорининг учинчи бандида қасддан одам ўлдиришга суиқасд қилиш фақат тўғри қасд билан содир этилиши мумкинлиги, бунда айбдор ўз қилмишининг ижтимоий хавфли хусусиятини англаган, жабрланувчининг ўлимига кўзи етган ва унинг ўлимини истаган бўлиши, бироқ ўлим айбдорга боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра (жабрдийданинг фаол қаршилиги, бошқа шахсларнинг аралашуви, жабрланувчига ўз вақтида тиббий ёрдам кўрсатилганлиги ва ҳ.к туфайли) юз бермайди.

Шу сабабли, айбдорнинг жабрланувчини ҳаётдан маҳрум этиш ниятида ҳаракат ёки ҳаракатсизлиги, ўлим юз беришини истаган-истамаганлигини ва қандай ҳолатлар исталган натижа юз беришига тўсқинлик қилганлигини аниқлаш зарур.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 25-моддаси иккинчи қисмига кўра, қасддан содир этиладиган жиноят бошланиб, шахсга боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра охирига етказилмаган бўлса, жиноят содир этишга суиқасд деб топилади.

Комиланинг ҳаракатларини ва жиноий мақсадини ҳам ўзига боғлиқ бўлмаган ҳолатда охирига етмай қолган дея баҳолашимиз мумкин. Чунки, эрининг овқатни емаслиги жиноят тугалланмай қолишига сабаб бўлган.

Жиноят ҳуқуқи билан боғлиқ назарияларда хато тушунчаси мавжуд. Ушбу хато ҳам жиноятни квалификация қилишда ўз таъсирига эга.

Хато – бу шахс томонидан ижтимоий хавфли қилмишни жиноят сифатида кўрсатувчи объектив хусусиятларига нисбатан янглишиш ёки нотўғри тасаввур қилиш, нотўғри баҳолаш ҳисобланади. Яъни, хато бу шахснинг содир қилган жинояти ҳолатларига бўлган нотўғри муносабатидир. Шунинг учун ҳуқуқни қўллаш амалиётида аниқланиши лозим бўлган муҳим масалалардан бири, бу – субъект хато бўлиб, содир этилаётган ижтимоий хавфли қилмишнинг характер ва даражасини аниқлаштиради ёхуд янглишишнинг юридик тавсифини ўзида намоён қилади.

Шахснинг хатоли тасаввурларидан келиб чиққан ҳолда хатоларни юридик ва фактик хатоларга бўлиш қабул қилинган.⁴

Юридик хато – шахснинг ўзи содир этадиган қилмишининг юридик моҳиятини (жиноийлигини ёки жиноий эмаслигини) ва уни содир этишнинг юридик оқибатларини (квалификацияси, шакли, жазо миқдори) нотўғри баҳолашидир.

Фактик хато деганда, жиноят таркибининг объектив белгилари, ҳуқуққа ҳилоф ижтимоий хавфли қилмиш даражаси ва характерини ифодаловчи фактик ҳолатлар ҳақида шахснинг нотўғри тасаввури ёки янглишиши тушунилади.

Фактик хатонинг ҳам бир неча турлари бўлиб, етказилган оқибатларга нисбатан хато. Қонунга мувофиқ айбдор шахснинг ўз қилмишига турли хил руҳий муносабатлари у ёки бу айб шаклини ҳосил қилади. Бу оқибатлар ҳақиқатда келиб чиқмасдан олдин улар шахс тасаввурида намоён бўлади. Иш ҳолати бўйича биз, олдиндан кўра билиш каби интеллектнинг бундай кўриниши билан тўқнашамиз. Ижтимоий хавфли қилмиш содир этишда шахснинг олдиндан кўра олиши натижага – келиб чиққан оқибатларга мос келмаслиги ҳам мумкин. Оқибатга нисбатан хатолар турли хил бўлиши

---

⁴ Рустамбаев М.Х. Ўзбекистон Республикаси жиноят ҳуқуқи курси. Том 1. Жиноят ҳақида таълимот. Дарслик. 2-нашр, тўлдирилган ва қайта ишланган – Т.: Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси Ҳарбий-техник институти, 2018 217-бет

мумкин. Масалан, шахс қандайдир оқибат пайдо бўлиши ёки юзага келмаслигига нисбатан янглишиши мумкин. Ўз навбатида, ҳар қайси хатолардаги бундай янглишишлар оқибатнинг сифат ёхуд ҳажм тавсифига нисбатан бўлиши мумкин. Шу сабабга кўра, етказилган зарарга нисбатан хато унинг ҳажми ёхуд сифат тавсифига нисбатан бўлиши мумкин.

Ушбу хатонинг содир бўлиши жиноятнинг охирига етмай қолишига сабаб бўлиб, жиноятни содир этишга суиқасд қилиш сифатида баҳоланади.

Хулоса қилиб, шуни айтмоқчиманки; Химоячи, Комиланинг Жиноят кодексининг 26-моддасига асосан жиноий жавобгарликка тортилмаслиги кераклигини айтмоқда. Ушбу моддага кўра, шахс жиноятга тайёргарлик кўриш ҳаракатларини ёки жиноят содир этишга бевосита қаратилган ҳаракатларни охирига етказиш мумкинлигини англаган ҳолда тўхтатса, шунингдек жиноий оқибат келиб чиқиши мумкинлигини англаган ҳолда, шундай оқибат келиб чиқишининг олдини олса, жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтиш деб топилади. Жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтиш жавобгарликни истисно қилади.

Мен ушбу казусда Комиланинг ҳаракатларида жиноятдан ихтиёрий қайтиш белгиларини кўрмадим. Терговчининг квалификацион позицияси қонун нормаларига мувофиқ келмоқда. Шу сабабли, Комиланинг ҳаракатлари Жиноят кодексининг 97-моддаси 1-қисми ҳамда 25-модда 2-қисми билан квалификация қилиниши керак бўлади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т.: Ўзбекистон, 2016. 74 б.
2. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарҳ.[қайта ишланган ва тўлдирилган иккинчи нашр. 2016-йил 1-ноябргача бўлган ўзгартириш ва қўшимчалар билан] Махсус қисм / М.Рустамбоев. – Тошкент: “адолат”, 2016. – 960б.
3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. Т.: Адолат, 2016.
4. Тургунбоев. Э.О. Жиноятни квалификация қилишга Юридик ва фактик хатонинг таъсири.
5. Рустамбаев М.Х. Жиноят ҳуқуқи. Махсус қисм, ИИИ-том: Дарслик. Т.: Илм-зиё нашриёт уйи, 2010. 400 б.
6. Кабулов Р., Отажонов А.А. Жиноят ҳуқуқи. Умумий қисм: Дарслик. Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2012. 448 б.
7. Отажонов А.А. Шахсга қарши жиноятлар: Ўқув-қўлланма. Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2012. 294 б.
8. Саломат Ниёзова. Кучли руҳий ҳаяжонланиш ҳолатида қасддан одам ўлдирганлик учун жиноий жавобгарлик. –Т.: ТДЮИ нашриёти, 2005. –56 бет. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги.
9. Икрамов Ш.Т. Жиноят ҳуқуқи. Махсус қисм: Дарслик. Қайта ишланган ва тўлдирилган иккинчи нашри. Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2016. 1096 б.
10. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Қасддан одам ўлдиришга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги 2004 йил 24 сентябрдаги Қарори.

ФОЙДАЛАНИЛГАН ВЕБ САҲИФАЛАР

1. <https://lex.uz/>
2. <https://library-tsul.uz/>